

**TARBIYA VA MILLIY QADRIYATLAR PEDAGOGIKASI:
NAZARIY ASOSLARI, TARBIYAVIY MEXANIZMLARI VA ZAMONAVIY
VAZIFALARI**

Baxtiyorova Ziyoda Sanjar qizi
Perfect University II bosqich talabasi
baxtiyorovaziyoda75@gmail.com

Ilmiy rahbar: Abdualimova Mahfuza Safarboy qizi
Perfect University "Gumanitar fanlar" kafedrası o'qituvchisi
mahfuzaabdualimova09@gmail.com
ORCID.0009-0007-8459-0886

**ИНФОРМАЦИЯ О
СТАТЬЕ**

АННОТАЦИЯ:

ИСТОРИЯ СТАТЬИ:

*Received: 03.06.2026
Revised: 04.06.2026
Accepted: 05.06.2026*

**КЛЮЧЕВЫЕ
СЛОВА:**

*tarbiya, milliy
qadriyatlar, axloqiy
tarbiya, xalq pedagogikasi,
jadidchilik, mahalla,
shaxsiy namuna,
O'zbekiston..*

. Maqolada tarbiya va milliy qadriyatlar pedagogikasining nazariy asoslari, o'zbek xalqining pedagogik merosidagi qadriyatlar tizimi hamda ularni zamonaviy ta'lim amaliyotiga tatbiq etish mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqot Sharq va jadid pedagogik merosi, zamonaviy axloqiy tarbiya nazariyalari hamda O'zbekiston me'yoriy hujjatlarini tematik tahlil qilishga asoslangan. Natijada to'rtta asosiy mavzu aniqlandi: tarbiya va ta'lim birligi; milliy qadriyatlarning mazmuni; tarbiyaviy mexanizmlar (shaxsiy namuna, oila-mahalla-maktab hamkorligi, hikmatli so'z va dialog, ijtimoiy faoliyat); hamda globallashuv sharoitidagi qiyinchiliklar. Milliy qadriyatlarni umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'un holda, ochiq va tanqidiy fikrlashga tayangan tarzda singdirish samarali yo'nalish ekani ko'rsatildi. Maqola oxirida amaliy tavsiyalar berilgan.

Kirish. Har bir jamiyat yosh avlodni nafaqat bilim bilan qurollantirishi, balki uni qadriyatlar, axloqiy me'yorlar va ijtimoiy mas'uliyat ruhida tarbiyalashi lozim. Ta'lim tizimining bu ikki vazifasi, ya'ni o'qitish va tarbiyalash – doimo bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib kelgan. Ta'limning asosiy vazifalaridan biri yosh avlodni jamiyat axloqiy hayotiga tayyorlashdir. O'zbek xalqi tarbiya sohasida boy tarixiy meros yaratgan. Masalan,

Farobiyning komil inson va fozil jamiyat haqidagi qarashlari, Yusuf Xos Hojibning «Qutadgʻu bilig», Kaykovusning «Qobusnoma», Navoiyning axloqiy-taʼlimiy asarlari hamda xalq pedagogikasi namunalari bu merosning asosini tashkil etadi. XX asr boshida jadid maʼrifatparvarlari, xususan Abdulla Avloniy tarbiyani millat taqdiri bilan bogʻliq masala sifatida qaragan va uni yangi usul maktablarining markaziy vazifasi qilib belgilagan.

Tadqiqotning maqsadi – tarbiya va milliy qadriyatlar pedagogikasining nazariy asoslarini aniqlash hamda ularni zamonaviy taʼlim amaliyotida qoʻllash mexanizmlarini asoslashdir.

Metodlar. Tadqiqot dizayni. Tadqiqot sifat yondashuvida, nazariy-tahliliy sharh va hujjatlar tahlili dizaynida bajarildi. Bunday dizayn pedagogik merosdagi qarashlarni zamonaviy nazariyalar bilan solishtirish va tizimlashtirish imkonini beradi.

Manbalarni tanlash. Tahlil uchta guruh manbalarni qamradi: (1) oʻzbek xalqining Sharq va jadid pedagogik merosi namunalari (Farobiy, Yusuf Xos Hojib, Kaykovus, Navoiy, Avloniy asarlari) va xalq pedagogikasi; (2) axloqiy va xarakter tarbiyasi, madaniy jihatdan mos pedagogika boʻyicha zamonaviy nazariy hamda empirik ishlar; (3) Oʻzbekiston Respublikasining taʼlim va yoshlar siyosatiga oid meʼyoriy-huquqiy hujjatlari. Tanlash mezonlari: mavzuga bevosita aloqadorlik, manbaning nufuzi hamda ilmiy asoslanganligi. Toʻliq roʻyxat maqolaning oxirida keltirilgan.

Tahlil usuli. Matnlar Braun va Klark tematik tahlil bosqichlari boʻyicha oʻrganildi: matnlar bilan tanishish, dastlabki kodlarni ajratish, ularni mavzularga birlashtirish, mavzularni qayta koʻrib chiqish va nomlash. Natijada toʻrtta asosiy

mavzu shakllandi. Xulosalarning ishonchliligini oshirish maqsadida har bir mavzu kamida ikki mustaqil manba bilan solishtirildi.

Cheklovlar. Tadqiqot birlamchi empirik maʼlumotlar (soʻrov, kuzatuv, intervyu) toʻplamagan, shu bois xulosalar nazariy xarakterga ega va mahalliy sharoitda empirik tekshiruvni talab qiladi. Shuningdek, qadimgi matnlardagi qarashlar zamonaviy kontekstda sharhlanganda talqin farqlari boʻlishi mumkin.

Natijalar. Tahlil shuni koʻrsatdiki, oʻzbek pedagogik anʼanasida «tarbiya» tushunchasi taʼlimga nisbatan kengroq maʼnoga ega: u bilim berishni ham, axloq, odob, eʼtiqod va xulq-atvorni shakllantirishni ham qamrab oladi. Avloniy ilm va axloqni ajratmasdan, ularni bir butun deb qaragan. Zamonaviy nazariyalarda ham shunga yaqin fikr bor: Lickona xarakter tarbiyasini «bilish, his qilish va amal qilish» uchligi sifatida tavsiflaydi, Noddings esa gʻamxoʻrlik va munosabatlarni axloqiy tarbiyaning markaziga qoʻyadi. Demak, tarbiya alohida fan yoki tadbirlar toʻplami emas, balki butun oʻquv jarayoniga singib ketishi lozim boʻlgan yondashuvdir.

Pedagogik meros va xalq anʼanalarini tahlil qilish natijasida milliy tarbiyaning markaziy qadriyatlari ajratildi. 1-jadvalda ular asosiy manbalar va tarbiyaviy mazmun bilan birga keltirilgan.

1-jadval. Milliy tarbiyaning asosiy qadriyatlari va ularning pedagogik manbalari

Qadriyat	Pedagogik manba	Tarbiyaviy mazmuni
Ilm-ma'rifat	Yusuf Xos Hojib, Navoiy asarlari, jadidlar	Bilimga intilish, bilimni amalda va jamiyat manfaati yo'lida qo'llash
Odob va axloq	Kaykovus «Qobusnoma», Avloniy «Turkiy guliston yoxud axloq»	Xushmuomalalik, so'z va ish birligi, o'zini boshqarish
Halollik va adolat	Farobiy, Yusuf Xos Hojib	Mas'uliyat, haqqoniylik, boshqalar huquqini hurmat qilish
Mehnatsevarlik	Navoiy asarlari, xalq maqollari	Mehnat va kasbga hurmat, o'z kuchiga ishonish
Oila va kattalarga hurmat	Xalq pedagogikasi, mahalla an'analari	Ota-ona va keksalarga ehtirom, avlodlar o'rtasidagi bog'liqlik
Mehr-oqibat va hamjihatlik	Mahalla va hashar an'analari	O'zaro yordam, bag'rikenglik, jamoaviy mas'uliyat
Vatanparvarlik	Jadid ma'rifatparvarlari, xalq og'zaki ijodi	Vatanga sadoqat, uning taraqqiyotiga hissa qo'shish

Muhokama. Olingan natijalar ishchi taxmini qo'llab-quvvatlaydi. Tarbiyaviy samara qadriyatlar haqida gapirishdan emas, balki ularni kundalik muhitda, munosabatlarda va faoliyatda ko'rsatishdan kelib chiqadi. Avloniy va boshqa jadidlar ta'kidlagan tarbiya ruhi bilan zamonaviy xarakter tarbiyasi nazariyalari bu jihatda o'zaro mos keladi. Muhim masala – milliy va umuminsoniy qadriyatlar nisbati. Natijalar shuni ko'rsatadiki, ularni qarama-qarshi qo'yish pedagogik jihatdan unumsiz. Milliy qadriyatlar o'quvchiga o'z o'ziga xosligini, ildizini anglash uchun asos beradi, umuminsoniy qadriyatlar esa boshqa madaniyatlar bilan hurmat asosida muloqot qilishga imkon beradi. Shuning uchun qadriyatlarni «tayyor qoida» sifatida yetkazish o'rniga, ularni muhokama qilish, savol berish va asoslash imkonini beruvchi usullar afzal. Birinchidan, tadqiqot nazariy-tahliliy xarakterga ega bo'lib, birlamchi empirik ma'lumotlarga tayanmaydi. Ikkinchidan, tarixiy manbalardagi qarashlar zamonaviy sharoitga to'g'ridan-to'g'ri ko'chirilishi mumkin emas, ularni mazmunan sharhlash talab etiladi. Keyingi tadqiqotlarda o'quvchilar, o'qituvchilar va otanalar o'rtasida so'rov, sinf kuzatuv va aralash metodli tadqiqot o'tkazib, tarbiyaviy mexanizmlarning qadriyatlar shakllanishiga ta'sirini o'lchash tavsiya etiladi.

Xulosa. Tarbiya va milliy qadriyatlar pedagogikasi o'zbek pedagogik tafakkurining ajralmas qismi bo'lib, zamonaviy sharoitda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Uning markazida ilm-ma'rifat, odob-axloq, halollik, mehnatsevarlik, oila va kattalarga hurmat, mehr-oqibat hamda vatanparvarlik qadriyatlari turadi. Ularni samarali singdirish uchun shaxsiy namuna, oila-mahalla-maktab hamkorligi, dialog va faol ijtimoiy ishtirok mexanizmlaridan foydalanish zarur. Milliy qadriyatlar umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'un holda, ochiq va tanqidiy fikrlashga tayangan tarzda singdirilganda, ular yoshlarning o'zligini anglashi va jahon bilan muloqot qilishi uchun mustahkam asos bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. Toshkent: O'qituvchi, 1992.
2. Kaykovus. Qobusnoma. Toshkent: O'qituvchi, 1986.
3. O'zbek pedagogikasi antologiyasi. Toshkent: O'qituvchi, 1995.
4. Hoshimov K., Nishonova S., Inomova M., Hasanov R. Pedagogika tarixi. Toshkent: O'qituvchi, 1996.
5. Niyozov G., Axmedova M. Pedagogika tarixidan seminar mashg'ulotlari. Toshkent: NOSHIR, 2011.
6. Xayrullayev M. Ma'naviyat yulduzlari. Toshkent: A. Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2001.
7. Navoiy A. Mukammal asarlar to'plami. 20 jildlik. Toshkent: Fan, 1987–2003.
8. Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u bilig. Toshkent: Fan, 1971.
9. Farobiy A. N. Fozil odamlar shahri. Toshkent: A. Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993.
10. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
11. Mirziyoyev Sh. M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. Toshkent: O'zbekiston, 2021.
12. O'zbekiston Respublikasining «Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida»gi Qonuni, 2016-yil 14-sentabr, O'RQ-406-son.
13. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni, 2020-yil 23-sentabr, O'RQ-637-son.